

Preussiske uniformer 1864 af H. Scheunchen

(Chakoten 1964/1 - 19. årgang nr. 1.)

Indledning

Engang var det danske rige så stort, at der kun var to mænd, der betød noget i Europa, nemlig den danske konge og paven i Rom. Det er gået sørgeligt tilbage siden da. Årstallene 1658, 1807 og 1864 har gjort landet mindre og vor egen dårlige civile og militære ledelse bærer skylden herfor. Jeg har tidligere skrevet en artikel om fjendens uniformer i 1807 og finder nu anledning til at bringe denne kortfattede oversigt over preussiske og østrigske uniformer, som de så ud for 100 år siden i skæbneåret 1864.

Kilder

Som kilder er anvendt det østrigske samlerblad "*Die Mülkerbastei*", der i 1950 havde en artikel om preusserne. Knötel-Sieg: "*Handbuch der Uniformenkunde*". Det østrigske stof stammer hovedsagelig fra Oscar Teuber og Rudolf von Ottenfeld, der i deres bog går så vidt som til at oplyse målene for officerernes bakkenbarter (de måtte nå øreflippen og være een wienertomme brede). Tøjhusmuseets bog udkom, efter at denne artikel var skrevet, men har medført enkelte tilføjelser. Den, der ønsker oplysninger om, hvor de preussiske afdelinger har kæmpet, henvises til det preussiske generalstabsværk "*Der Deutsch-Dänische Krieg 1864*", bind II, side 249.

Infanteri

Den preussiske pikkelhue blev indført den 23/10 1842. Denne høje, klodsede type blev forbedret flere gange, bl.a. i 1860, indtil den fik sin endelige form i 1891. I 1864 var skyggen fortil kantet i hjørnerne og beklædt med en metalskinne. Pikkelen sad i midten af en firkløverbladagtig forsiring, og fra denne gik en metalskinne ned over nakkestykket, i dets midte. Fortil var den sorte pikkelhue udsmykket med den preussiske ørn i metal. De nævnte metaldele udgjorde en farveenhed. De var af gult messing hos linieinfanteriet og af tombak (blanding af kobber og under 20% zink, der ligner guld) hos de garderegimenter, der var i Danmark.

Pikkelhues hagerem var uanset beslagenes farve altid beklædt med gule messingskæl. Under den højre hagerem, på pikkelhuen sad en flad sort-hvid kokarde (som hos vore dragoner). Officerernes pikkelhue havde forgyldt metalbeslag, og hos garderegimenterne så ørnen lidt anderledes ud og bar gardestjernen i nysølv på brystet, medens gardegrenadererne manglede stjernen.

Hjelm m. 1860
Grenadierinfanteri

Dragoner

Artilleri

Preuss. markskytter.

Düppeler Sturmzug

En anden hovedbeklædning var felthuen, der bl.a. blev anvendt under stormen på Dybbøl. Den var mørkeblå med en rød kant i puldens søm, samt med et rødt bånd, på hvilket der sad en sort-hvid kokarde (hvidt yderst). Hos mandskabet lignede den mest en matroshue i modsætning til officerernes, der havde en sort læderskygge.

Kappen var mørkegrå, enradet med seks gule knapper. Kraven var stående, i samme farve som kappen, men forsynet med et rødt spejl. Ærmeopslagene var lige og meget store. Skulderklapperne var mørkeblå og var kantet i samme farve som våbenfrakkens skulderklap. Dette gjaldt dog ikke garderegimenterne, hvor 3. garderegiment til fods havde gule skulderklapper, og 4. garderegiment havde lyseblå (altså de samme som på våbenfrakken). Gardegrenaderernes regiment 3. og 4. havde samme farver. 3. Gardegrenaderregiment havde gule skulderklapper med et rødt E med krone over, og 4. Gardegrenaderregiment havde lyseblå skulderklapper med et rødt kronet A. Linieinfanteriets numre var som på våbenfrakken. Kappen blev tit båret sammenrullet over venstre skulder - uden på tornystret. Officerernes kapper var som mandskabets, men dobbeltradede - med seks knapper i hver side. Hele den udvendige del af kraven var rød, den indvendige del var mørkeblå.

Benklæderne var mellemgrå med rød kant i buksernes ydersømme.

Våbenfrakken var mørkeblå, enradet og kantet med rødt foran og bagpå skøderne. Knapperne var gule. Der var otte knapper foran. Kraven var opretstående, afrundet fortil med to røde spejl, der hver dækkede en tredjedel. Garderegimenterne til fods og gardegrenaderregimenterne havde hvide dobbeltlidser på kravespejlet. Gardeofficerernes lidser var af guldbroderi, og gardegrenaderofficererne havde guldbroderi i stedet for lidser. Ærmeopslagene er lige og røde og forsynet med en opslagsknap, der kunne være kantet i hvidt på de tre sider. På klappen sad tre knapper.

Ærmeopslagets klap var rød hos linieinfanteriet og havde en hvid kant hos:

Westfalske infanteriregimenter: nr. 13, 15, 53 og 55

Brandenburgske Füsilerregiment nr. 35
Brandenburgske Livregiment nr. 8
Brandenburgske infanteriregimenter nr. 24, 48, 52, 60 og 64
Posenske Infanteriregiment nr. 18

Ærmeopslagets klap var rød uden kant hos

Schlesiske Grenaderregiment nr. 10
Nedreschlesiske Infanteriregiment nr. 50.

Det 3. og 4. Garderegiment havde lige, røde ærmeopslag uden klap, med to hvide lidser, der udgik fra hver sin knap. Gardegrenaderernes ærmeopslag var rødt som linieinfanteriets, men med mørkeblå klap.

Skulderklapperne var af forskellig farve. De Brandenburgskes var røde med hvid kant, de Westfalskes var gule med hvid kant, Schlesiske Grenaderregiment nr. 10's var gule uden kant, Posenske Infanteriregiment nr. 18's var gule med hvid kant, Nedreschlesiske Infanteriregiment nr. 50's var gule uden kant, 3. Garderegiment og 3. Gardegrenaderregiments var gule uden kant, 4. Garderegiment og 4. Gardegrenaderregiments var lyseblå uden kant.

Regimentsnumre og evt. navnetræk, der var anbragt på skulderklapperne, var gule hos regimentet mod røde skulderklapper og røde hos alle de øvrige. Officersepauletter blev ikke båret i 1864. Kun den tværgående epaulestrop (altid i sølv) og epauletknappen var tilbage. Foruden våbenfrakken havde officererne også en langskødet frakke "Überrock", som blev båret i stedet for denne ved særlige lejligheder. "Überrock'en" var sort for infanteriet. Kraven havde samme farve som våbenfrakkens spejl. Opslagene var sorte og kantet i våbenfrakkens kantfarve. Det samme gjaldt for de to lige lommeklapper bagpå. Foran sad to rækker knapper med seks i hver og bagpå fire. Knapperne var gule. Epaulestrop i sølv og epauletknap. Kendetegnene hos underofficererne bestod af guldtresse på kravens overkant og forkant og på opslagets overkant og yderkant (ærmesømmens yderkant) samt forskellige størrelse knapper på kravespejlet. Sabelkvasten var hvid med sort islæt. Feldwebler brugte officersfelthue, officerssidevåben i mandskabslivrem samt officerssportepee. Officererne bar kårde og ved füsilerregimentet sabel. Disse var ophængt i et sort gehæng med to remme. Egentlig skulle de bæres under kappen, men i 1864 var det almindeligt, at de blev båret udenpå. Portepeen var af sølv med sort islæt. Skærf blev kun båret af adjudanter (over højre skulder). Skærfet var i sølv med to sorte striber. Kvasterne var af sølv.

De beredne officerers saddeldækken var firkantet, i våbenfrakkens farve (mørkeblå) og kantet med guldtresse. Det rundskårne saddeldække blev kun båret ved parader. Lædertøjet var hvidt hos regimenternes musketerbataljon (1. og 2. bataljon) og sort hos füsilerbataljonen (3. bataljon).

Det Brandenburgske Füsilerregiment nr. 35 havde sort lædertøj ved alle grenaderbataljoner. Støvlerne var meget kortskaftede og hang ofte fast i vådt vejr, når der marcheredes på Slesvigs jord. Preusserne gik med alle slags strikkede strømper i de forskellige farver for på en måde at forlænge støvleskafterne. Det var i 1864, at preusserne lærte, at de skulle bruge langskaftede støvler, og at benklæderne skulle stikkes ned i dem.

Livremmen havde en firkantet gul pladelås af messing, på hvilken der sad et rundt ornament i sølv. Patrontaskerne var sorte og hang med overkanten ud for livremmens underkant i hver side. Patrontaskens bærestropper havde livremmens farve. Tornysteret var beklædt med loddet kalveskind mod sorte eller hvide remme. Det store, ovale fortinnede drikkekar var anbragt på tornysteret, enten lodret bagpå eller liggende ovenpå. Brødposen og dens bærerem var af gråbrunt stof og hang over venstre skulder. Feltflasken var endnu ikke blevet indført.

Spillemændene og musikerne ved det preussiske fodfolk havde "svalereder" i kraveopslagets grundfarve - altså ved alle infanteriregimenterne rød. Svaleredens otte lodrette og nederste vandrette bjælke bestod af gule tresser hos spillemændene, hvorimod musikernes og dirigentens var af underofficerstresse.

Spillemandene ved Garden havde frynser i underkanten af svalereden. De var af uld og 5.5 cm lange. Hos "Hautboisten" (musikerne) var frynserne gyldne som underofficerernes tresser. Stabshautboisten, regiments- og bataljonstambourer havde 7 cm lange gyldne kantiller. Den røde hjelmbusk, som ellers blev benyttet af Gardens og grenaderregimenternes spillemand og musikere, var ikke med i felten.

Trommerne var flade, kedlen af gult metal og reiferne var malet med røde og hvide trekanter.

Følgende preussiske infanteriregimenter var i Danmark i 1864:

3. Garderegiment til fods
4. Garderegiment til fods
3. Gardegrenaderregiment Königin Elisabeth,
4. Gardegrenaderregiment Königin Augusta,
1. Westfalske Infanteriregiment nr. 13,
2. Westfalske infanteriregiment nr. 15,
5. Westfalske Infanteriregiment nr. 53,
6. Westfalske Infanteriregiment nr. 55,
- Brandenburgske Füsilerregiment nr. 35,
1. Brandenburgske Livregiment nr. 8
4. Brandenburgske Infanteriregiment nr. 24
5. Brandenburgske infanteriregiment nr. 48
6. Brandenburgske infanteriregiment nr. 52 *)
7. Brandenburgske Infanteriregiment nr. 60
8. Brandenburgske Infanteriregiment nr. 64
1. Schlesiske Grenaderregiment nr. 10 *)
1. Posenske Infanteriregiment nr. 18
3. Nedreschlesiske Infanteriregiment nr. 50.

De med *) mærkede regimenter var i Danmark i 1864, men har ikke løsnet et skud.

Det er muligt, at nogen undrer sig over, at regimenterne har to numre. Det har naturligvis sin forklaring. Det første nummer er det nummer, regimentet havde i provinsen, og det sidste nummer er regimentets nummer i den preussiske hær.

Jægere

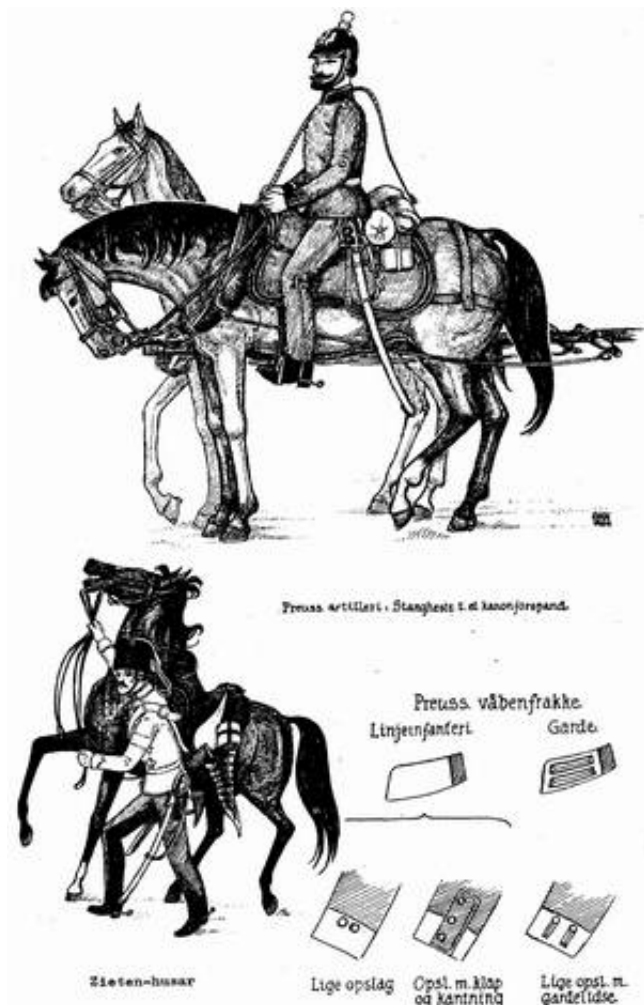
Den preussiske hær medbragte kun to jægerbataljoner, nemlig:

- Brandenburgske Jæger Bataljon nr. 3
- Westfalske Jæger Bataljon nr. 7

Hovedbeklædningen bestod af en chakot med skygge og nakkeskærm. Fortil var den udsmykket med en gul messingørn, der på brystet bar et skjold med bogstaverne FR. Over ørnen på chakotens kant sad en sort-hvid kokarde. Hageremmen var af sort læder. Felthuen havde samme farve som våbenfrakken med rødt bånd og rød kant om pulden. Kappen var mørkegrå, toradet med gule knapper og havde stående krave. På hver side sad et rødt spejl. Kappens skulderklapper var mørkegrønne med røde kanter. Officerernes kappekrave var grøn. Bukser som ved infanteriet. Våbenfrakken var mørkegrøn mod rød kantning. Kravens spejl var rødt. De lige ærmeopslag var røde og forsynet med to gule knapper. Skulderklapperne var røde med gult nummer. Sidegeværens kvaster var mørkegrønne for alle kompagnier. Lædertøjet var sort, og det sorte tornyster var beklædt med grævlingeskind. Kokarden sad på tornysterlåget.

"Svalereder" som hos infanteriet.

Artilleri

Hjelmen var som infanteriets, dog havde den pikkel mod kugle i stedet for pikkel mod spids. Hjelmbeslaget var linieinfanteriets ørn for det almindelige artilleri. Gardeartilleriet bar derimod gardeørnen. Felthuen var mørkeblå med et sort rødkantet bånd, samt rød kantning i puldens søm. Kappen var den sædvanlige grå. Kravespejlet var sort med røde kanter, og skulderklapperne var mørkeblå, ligeledes med røde kanter.

Våbenfrakken var mørkeblå mod rød kantning foran og på skøderne. Fodartilleriets ærmeopslag lignede infanteriets - det var sort mod rød kant og havde mørkeblå ærmeklapper. Skulderklapperne var røde med gule numre. Det ridende artilleris ærmeopslag var lige, sort og kantet med rødt foroven og ned langs med ærmets ydre sidesøm. Gardeartilleriet havde to gule lidser på kravespejlet og på ærmeopslaget, der i øvrigt var som hos det ridende artilleri. Skulderklapperne var røde uden numre. Fodartilleriets og det ridende artilleris officerer havde samme slags uniform som mandskabet, blot var al sort bosætning erstattet af fløjl. Gardeartilleriofficerernes lidser var broderet i guld. Benklæderne var mørkegrå med rød kant i ydersømmene. Fodartilleriets lædertøj svarede til linieinfanteriets, når man undtager patrontasken. På samme måde svarede Gardeartilleriet til Fods til Garden til Fods. Lædertøjet hos Det ridende Gardeartilleri og det ridende artilleri var som hos dragonerne, hvidt med gule beslag. Det ridende artilleris patrontaske var sort med en treflammet gul messingbombe hos de menige. Officerernes var smykket med de kongelige navnetræk i forgyldning og ophængt i et bandoler med guldtræse på mørkeblåt underlag. De menige ved Gardeartilleriet havde en messingstjerne på den sorte patrontaske, medens officererne havde en sølvstjerne.

Fæstningsartilleriets uniformer var som fodartilleriets. Ride- og håndhestenes skaberakker var mørkeblå kantet med rødt og besat med en sort bort, der ligeledes var kantet med rødt.

I 1864 deltog følgende artilleriafdelinger:

Fodartilleri: (Feltartilleri)

Gardeartilleribrigaden (4 og 6 punds)
Brandenburgske art. brigade nr. 3 (6 og 12 punds. samt Haubits)
Schlesiske Artilleribrigade nr. 6 (6 punds)
Westfalske Artilleribrigade nr. 7 (6 og 12 pds. samt Haubits)

Ridende artilleri:

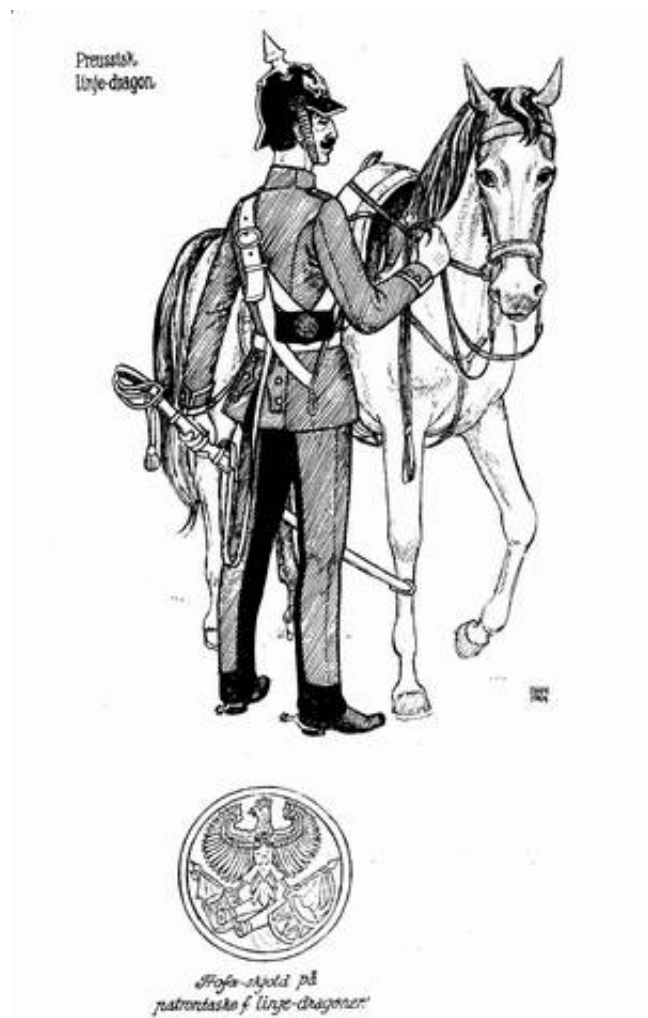
Westfalske Artilleribrigade nr. 7 (6 batterier a 4 kanoner)

Fæstningsartilleri:

Gardeartilleribrigaden (1. og 2. Fæstningskompagni)
Brandenburgske art. brigade nr. 3 (3. Fæstningskompagni)
Magdeburgske art. brigade nr. 4 (2. og 7. Fæstningskompagni)
Westfalske art. brigade nr. 7 (4. og 8. Fæstningskompagni)
Rhinske art. brigade nr. 8 (3. Fæstningskompagni)

Artilleriets feltskyts og køretøjer var forspændt med tre spand (6) heste. Kanoner og køretøjer var mellembå med sorte beslag.

Dragoner

Dragonernes pikkelhue lignede infanteriets, dog var der en forskel, idet "ørnen" hos dragonerne havde opadvendte vinger. Da der kun deltog et dragonregiment i Danmark, nemlig Westfalske Dragonregiment nr. 7, vil jeg nøjes med at beskrive dette. Felthuen var kornblomstblå mod rosa bånd og rosa kant i

puldens søm.. Kappen lignede infanteriets, men var længere og videre. På kappens krave var et rosa spejl, og Skulderklapperne var kornblomstblå mod rosafarvede kanter. Den enradede våbenfrakke var kornblomstblå og havde en rosa kantning ned foran, samt på skøderne. Kravespejlet og det lige ærmeopslag var rosa. Skulderklapperne var også rosa med gult nummer. Officerernes "Überrock" var kornblomstblå med rosa krave og kanter. Knapperne var gule. De havde lange mørkegrå benklæder mod indvendig sort læderbesætning samt en rosa kantning i ydersømmene.

Kendetegn og gradstegn fulgte infanteriets regler. Det hvide lædertøj bestod af gehæng (som hos det ridende artilleri) samt bandolerer til karabin og patrontaske. Patrontaskens låg bestod af ornamenteret messing. Hos officererne hang den i rem, der var udsmykket mod guldtresse på kornblomstblåt klæde. Den let krummede sabel var i jernskede. Den runde skaberak var kornblomstblå med rosa besætning.

Ulaner

Der var kun et ulanregiment i Danmark, og det var 2. Brandenburgske Ulanregiment nr. 11.

Chapkaen var endnu af den høje ældre model med sort issedel og en firkantet mørkeblå puld, hvis lodrette sider var gule. På pulden var anbragt en gul metalørn, og på puldens øverste kant sad en oval kokarde. (sort mod hvid kant). Imidlertid blev chapkaen under hele krigen båret i et sort voksdugsovertræk. Kun den hvide fangsnor med de to kvaster, den sorte skygges messingkant og hageremmens gule metalskæl var synlige. Officerernes fangsnor var i selve Felthuen var mørkeblå med gult bånd og gul kant om puldens søm. Kappen var mørkegrå med gult spejl på kraven og mørkeblå skulderklapper med gule kanter. Benklæderne var af samme slags, som dragonerne brugte dem. Under kappen bar de en "Ulanka" (våbenfrakke i ulansnit). Den var mørkeblå, men de gule rabatter blev kun båret ved parader og lign. I Danmark var rabatten kun markeret med gule kantninger på begge sider af brystet og ned foran. I øvrigt havde ulanka'en gule kantninger langs ærmesømmene, på rygsømmene og skøderne, samt på den nederste kant - hele vejen rundt. Knapperne var gule. Der var seks knapper foran og seks bagpå lommeklapperne. Epauletternes midterfelter var gule med kanter og halvmåne i messing. Epauletternes holdere var gule. Ulanbæltet var mørkeblåt med to gule striber, men det var ikke normeret for officererne. Gehæng og sabel som dragonernes. Sort patrontaske for mandskab. Officererne bar dragonofficerernes type i et bandoler med guldtresse på mørkeblåt underlag. Sorte støvler. Kun de menige førte lanser. Disse havde en splittet vimpel, der var hvid foroven og sort forneden. Gradstegnene var de samme som hos de andre våbenarter. Sadeldækkenet var mørkeblåt med gul besætning.

Rytteri

- Westfalske Kyrasserregiment nr. 4
- Brandenburgske Kyrasserregiment nr. 6
- Westfalske Dragonregiment nr. 7
- Gardehusarregimentet
- Brandenburgske Husarregiment nr. 3
- Westfalske Husarregiment nr. 8
- 2. Brandenburgske Ulanregiment nr. 11

I modsætning til 1870-71 bar de preussiske husarer endnu i 1864 en ret høj og ret slankvirkende pelshue med foran opslået skygge, alt i korthåret skind, (sælskind), forsynet som senere med aflang kokarde i hvidt udvendig og sort indvendig, kolpakpose, messingschupper - dekorationer - hvide fangsnore. Husartrøjerne eller attilaerne var af samme form som i 1870, med fem rækker snore på brystet med afrundet krave og spidse, polske opslag i attilafarve, indfattet med en snorebesætning i brystsnorefarven. Opslagskantningerne var let svejfede og forsynet med ungarsk sløjfe. Kraven kantet både foroven og forneden. Foran og rundt forneden var attilaen ligeledes kantet i brystsnorefarven. Ryg- og skulderyømmene på samme måde, endende i sløjfer i trekløverform foroven og forneden på hver skulder to snore, gule eller hvide, med knap.

Lange grå ridebenklæder med røde sidesømme og bred sort læderbesætning rundt forned. Sorte støvler under benklæderne. Spidse valrapper og brunt seletøj samt oppakning som i 1870.

Bandolerer hvide, patrontaske sort. Bevæbning sabel og tændnålskarabin. Livgehæng underspændt - sort med sorte sabel- og sabeltaskeremme. Sabel i stålskede, fæste af stål, portepeeremme sort læder, kvaster i eskadronsfarver.

Lang kappe af mørkegrå farve, enradet, knapper i snorefarve. Spejl på krave og skulderklap i regimentsfarve. Når kappen blev båret, blev både bandolerer og livgehæng spændt over kappen.

Underofficerer af højere rang var kun bevæbnet med sabel og pistol og bar de normale preussiske underofficersdistinktioner på krave og opslag. Skærf som menige.

Officerer bar uniform i samme snit som mandskabet, dog af finere klæde, pelshuen ligeledes af mere langhåret skind, gerne i brun farve. Kokarde sølv/sort, fangsnore hvide. Snorebesætning i metal efter regimenternes snorefarve, dog vel i felten for at skåne de dyre uniformer snorebesætning som mandskabet, men knapper og knebler i ædelt metal. På skuldrene skulderstykke af sølv som den øvrige hær.

Bandoler for officerer besat mod sølvtræse. Patrontaske gerne forsynet med forgyldt beslag. Husarskærf sølv med sortrandede felter og pisk og kvaster i sølv. Sabeltasker i attilafarve med bort og kronede, slyngede initialer i metal af snorefarve, dog i felten vel af uld. Portepeer sølv. Valdrapper som menige. Ved flere af de preussiske husarregimenter havde officererne konkyliebeslag (kaurier) på hestenes forøj. Nogle husarofficerer brugte under felttoget 1864 de nye preussiske bløde kyrasserkravestøvler. Brugen af disse støvler for husarer begrænsedes dog til dette felttog, og brugtes ikke i 1866 eller 1870-71 for husarer.

Gardehusarregimentet: Pelshue brun, kolpakpose rød. Lige under kokarden fortil en gardestjerne med bånd om spidserne, begge dele i messing. Attila rød med gul snorebesætning. På krave og opslag under kantningen bred, gul bort. Knapper og knebler messing. Husarskærf rødt med gule felter, pisk og kvaster røde. Valrap mørkeblå med rød indadvendt takkebort, kantet på den takkede inderside og den glatte yderside med gul slyngket kantning. På patrontasken som beslag gardestjerne i messing. Kappelkravespejl, både ud- og indvendig, rød. Kappens skulderklap rød. Felthue rød, bånd mørkeblå, kantet foroven og forned og om puldkanten med gult. Sabeltaske med rødt låg med bred gul bort rundt om, slyngede initialer og krone derover i gult. Gardens pelshue havde to hvide kvaste hængende ned i højre side. Officerer på patrontaske gardestjerne i sølv.

Brandenburgske Husarregiment Nr. 3: Sort pelshue med rad kolpakpose; med flyvende bånd i hvidt metal foroven, fortil. Attila rød, snorebesætning samt knapper og knebler hvide. Husarskærf rødt med hvide felter samt hvid pisk og kvaste. Valrap mørkeblå med rød takkebort, kantet som Garden, både ud- og indvendig, i hvidt. Patrontaske uden beslag for menige, for officerer kronet med navnetræk forgyldt. Sabeltaske af læder med kronede forgyldte initialer i hvidt metal. Kappelkravespejl rødt. Kappens skulderklap mørkeblå. Felthue rød med mørkeblåt bånd, kantet foroven og forned og omkring puldkanten med hvidt.

1. Westfalske Husarregiment Nr. 8: Sort pelshue mod lyse- blå kolpakpose; med dekoration som 3. regiment. Attila mørkeblå med hvid snorebesætning og do. knapper og knebler. Valrap mørkeblå med lyseblå takkebort kantet med hvid som de andre regimenter. Sabeltaske og patrontaske som 3. regiment. Officerer på patrontaske forgyldte navnetræk med krone. Kappelkravespejl lyseblåt, kappens skulderklap mørkeblå. Felthue mørkeblå med lyseblåt bånd kantet med hvidt som de andre regimenter.

Fælles for alle preussiske og østrigske tropper, der deltog i krigen i 1864 var et hvidt armbind om venstre overarm. Armbindet blev båret både på våbenfrakken og på kappen.

Kyrasserer

Af de dengang eksisterende ti preussiske kyrasserregimenter deltog to regimenter i felttoget, nemlig:

Westfalske Kyrasserregiment nr. 4

Brandenburgske Kyrasserregiment nr. 6 (Kejser Nikolaus af Rusland) med fire eskadroner hver.

Siden 1843 bar kyrassererne den bekendte preussiske stålhjelm med pikkel, siden 1862 i en lidt lavere model end den oprindeligt indførte. Hjelmen bestod af en afrundet metalhoveddel, med kantet metalskygge og lang svejftet metalnakkestykke, der dækkede godt for nakken. Metalschupper og hjelmbeslag af messing ved alle linieregimenterne undtagen 6. Her må dog indskydes, at det ser meget ud til, at denne lavere model fra 1862 først udleveredes til alle regimenter i 1867. Ligeledes i 1843 indførtes til afløsning af kolletten en våbenfrakke kaldet kollert af hvidt klæde. Denne kollert havde ingen knapper ned foran, men blev i stedet hægtet sammen. Kraven var hvid med stort spejl i regimentsfarve. Opslag runde i regimentsfarve. Rundt foroven og ned foran på den stærkt afrundede krave, fortsættende i en dobbelt bort ned foran på kollerten, var anbragt en bred såkaldt kollertbort i regimentsmønster. Samme bort fandtes på de runde opslag, der i øvrigt havde to knapper i regimentets metalfarve. Denne kollertbort var hvid mod to langstriber i regimentsfarve. Skulderklapperne var hvide med kantning i regimentsfarve og knap i metalfarve efter regimentet. Bagtil lodrette lommekantninger, svejfede; i regimentsfarve, med tre knapper efter metalfarven. Ærme- og rygsøm i regimentsfarve. Ligeledes ærmegabssømmene.

Benklæder: lange, grå med sort lædersidebesætning på indersiden og rundt forneden. Sidesømmene kantet med regimentsfarve. Støvlerne var sorte og blev båret under benklæderne. De høje, bløde kravestøvler indførtes først i 1867 for mandskabet.

Kyras bestående af for- og bagstykke. Kyrasschupper af messing. Stofmanchetterne, der sås ved kyrassets hals- og ærmegab og forneden ved hofteåbningen, var sort/hvide for alle. Kyraslivremmen var sort, fast anbragt på bagstykket og spændtes sammen foran, og var således kun synlig foran.

Bandoler over venstre skulder, hvidt med messingspænder bagtil: patrontaske sort, ovalt messingbeslag på låget.

Hvide sabelremme, livgehæng under kyrasset med messingspænde. Portepee af brunt læder med kvaster i eskadronsfarver.

Kappe: ret *mørk*, mellemgrå farve, med stående grå krave med lille kravespejl i regimentsfarve. Skulderklapper hvide uden kantninger, men med knap i regimentsknapfarve. Alle kappens øvrige knapper i regimentets knapfarve. Kappen blev båret over kyrasset om vinteren. Oven på kappen blev patrontasken båret.

Felthue: hvid, uden skygge, med kantning foroven om pulden og besætningsbånd i regimentsfarve. Foran på besætningsbåndet var anbragt en kokarde.

Saddeltøj: som bagstykke skaberak af kantet form, hvorover den brune sadde ses; foran denne på hver side de kantede pistolhylstre eller skabrunker med brunt læderlåg. Både skaberakket og skabrunkerne i regimentsfarve indfattet med indvendig en bred og udvendig en smallere bort i hvidt eller gult efter regimentets knapfarve. Seletøj naturfarvet. Mantelsæk af kantet form, mørkegrå med sorte remme. Under mantelsækken ligger saddelposerne og andet grej i hvidlige lærredsposer. På hestens brystremtøj var anbragt et hjerteformet messingskilt. Når kappen ikke blev båret, lå den sammenrullet under skabrunkerne, hvor enderne stak frem.

Besætning: pallasker i stålskeder, messingfæste. Som skydevåben havde kyrassererne kun pistoler, ingen karabiner.

Officerernes uniform: i snit som mandskabet, dog af finere klæde. Kyrassererne var bedre polerede. Manchetter som mandskabet. Kyrasschupper forgyldte. Kyraslivrem ligeledes sort.

Officerskollert som mandskabets, men kollertborterne var af guld eller sølv efter regimentets knapfarve med smalle kantninger i regimentsfarve. Epauletterne blev ikke båret under felttoget.

Benklæder som mandskabet, dog bar en del af officererne allerede de lange, bløde kyrasserstøvler, der nåede til godt op på låret.

Bandoler: af sølv- eller guldtresse efter knapfarven på underlag i regimentsfarve; underlaget kunne ses svagt på hver side. Patrontaske sort mod forgyldt beslag på låget. Beslaget bestod af et forgyldt navnetræk "FWR" med krone over.

Skærf: sølv med sorte langstriber og lange sølvkvaster. Skærfet blev båret under kyrasset. Adjudanter bar skærfet over kyrasset, vel på adjudantmaner over højre skulder. Felthue som mandskabet, men med sort skygge. Portepee sort læder med tre sølvstriber, med sølvkvast med sort/sølv fylgning.

Officerernes skaberak og skabrunker som mandskabets, altså ikke metalbort, men gule og hvide guldbort. Skaberakket var dog bredere end mandskabets, idet det ragede frem foran den overliggende sadde. Skabrunkerne for officerer synes allerede i 1864 at have haft en lidt mere oval rundet facon og ikke kantet som mandskabets. Underofficerer: uniform som mandskabet. Kollertens krave- og opslagsbort dog besat i midten med underofficerstresse i knapmetalfarve. Portepee rødbrunt læder med sort/hvid kvast.

I øvrigt ellers de sædvanlige underofficersknapper på kollertkrave og kappens kravespejl. Kun underofficerer havde denne spejlknap ellers ingen gradstegn på kappen.

Estandartfører: som underofficerer. Estandartbandoler i regimentsfarve med to brede bort af metaltrasse i regimentets metalfarve. Disse bort var så brede, at kun en ret smal stribe sås af regimentsfarven i midten af bandoleret.

Trompetererne: Disse bar den sædvanlige uniform, dog uden kyras. På overarmene under skuldersømmene sad de sædvanlige preussiske spillemandsdistinktioner, de såkaldte "svalereder". Disse var af regimentsfarve med skrå bjælker af underofficerstresse i regimentets metalfarve. Bjælkerne skrånede nedefter fremad. Forneden på "svalereden" en lignende tværbort. Over kollerten sås den brede, hvide livrem.

Trompeter var af messing. Trompetsnorene sort/hvide med do. kvaster. Trompeternes toneåbning var i øvrigt forsynet med nysølvrande. Trompeterne bar også det sædvanlige bandoler med patrontaske. Ingen "svalereder" på kapperne.

Alle bar over venstre overarm det fælles hvide armbind både på kollert og på kappe.

4. Kyrasserregiment: Regimentsfarve gulorange. Knapper sølv. Kyras og hjelm af poleret stål. Pikkell af stål i messingholder. Officerer kyras med brede forgyldte kantbeslag om alle kanterne. Hele regimentets hjelme var kantede med messing. 4. Regimenten førte siden 1819 russiske pallasker, hvis fæste kun havde to bøjler.

6. Kyrasserregiment: regimentsfarve russiskblå, knapper guld respektive messing. Dette regiment bar som en udtagelse fra reglen tombakhjelme med tombakspids i stålindfatning, , beslag og hjelmkanterne af nysølv, schupper af messing. Ligeledes havde dette regiments officerer og underofficerer kyrasser af tombak med brede polerede jern- resp. forsølvvede kanter. Mandskabet bar de sædvanlige jernkyrasser. Hjelmen af tombak blev båret af hele regimentet. Skaberak og skabrunk ved dette regiment dog røde med gule borter. Ligeledes havde dette regiment siden 1814 tidligere franske carabinieri-pallasker, hvis fæste havde tre bøjler.

Krigen i 1864 gav ikke rytteriet på nogen af siderne lejlighed til større ægte rytterkampe i stil med 1866 eller 1870-71. Ud over en hel del udprægede skærmydsler mellem patruljer kan egentlig for de preussiske husarers vedkommende kun anføres følgende mindre rytterfægtninger:

18/2 ved Nørre Bjert: Gardehusarerne

29/2 ved Vorbasse: 8. Husarregiment, hvor der på preussisk side højst deltog to eskadroner hver gang.

Pionererne

Pionererne havde samme uniform som artilleriet. Den havde sorte, lige ærmeopslag med rød kantning. Røde skulderklapper med gule numre og hvide knapper. Pikkelhuen var som infanteriets med hvide metalbeslag, og benklæderne var de samme, som infanteriets brugte. Remtøjet var sort, kun en patrontaske båret midt på under spændet. Bevæbningen bestod indtil 1866 af perkussionsflinten.

Følgende pionerbataljoner deltog i 1864:

- Pommerske Pionerbataljon nr. 2
- Brandenburgske Pionerbataljon nr. 3
- Magdeburgske Pionerbataljon nr. 4
- Nederschlesiske Pionerbataljon nr. 5
- Westfalske Pionerbataljon nr. 7
- Gardepionerbataljonen (let brotræn).

Træn

De menige trænsoldater havde en chakot, der lignede jægerens; Officererne bar dog pikkelhue. Begge disse hovedbeklædninger var forsynet med dragonernes ørnebeslag i messing.

Våbenfrakke som hos infanteriet, dog med lyseblå kantninger og lyseblåt kravespejl. Lyseblå lige opslag. Lyseblå skulderklapper med røde numre. Benklæder som fodfolket. De beredne og kuskene havde rytterisabel med sorte sabelremme (intet bandoler). Skaberakkerne var mørkeblå med lyseblå borter. Trompeternes svalereder var lyseblå med hvide bjælker.

Antagelig har der også deltaget smådelinger af gardetræn. Her havde menige og underofficerer hvide lidser på krave og opslag, medens de samme lidser var gyldne hos officererne. Desuden var hovedbeklædningen forsynet med en gardeørn med en stjerne i sølv. Gardetrænets skaberakker var ligeledes forsynet med en messingstjerne.